

कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), दोस्रो वर्ष
दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

केशवराज पन्थ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६४

नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

मिति : २०६४/०९/१७

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र श्री केशवराज पन्थले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

- १) प्रा. घनश्याम उपाध्याय काडेल (विभागीय प्रमुख)
- २) प्रा.डा. माधवप्रसाद पोखरेल (बाह्य परीक्षक)
- ३) प्रा. घनश्याम उपाध्याय काडेल (शोधनिर्देशक)

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्.ए., दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री केशवराज पन्थले कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन शीर्षक शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । कवितातत्त्व आधारमा निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६४/१/६

.....

(प्रा. घनश्याम उपाध्याय काडेल)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

काठमाडौं ।

कृतज्ञताज्ञापन

कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन शीर्षक प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष, दसौ पत्रको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारेको हा । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा अति व्यस्त हादाहादै पनि अमूल्य समय उपलब्ध गराई मलाई प्रत्येक कदमकदममा कति भन्भट नमानी पथप्रदर्शन गर्दै कुशल निर्देशन गर्नुहुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु प्रा. घनश्याम उपाध्याय काडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म कृतज्ञ छु । शोधकार्यका क्रममा महत्वपूर्ण सामग्री उपलब्ध गराई आवश्यक सहयोग र सुभावा दिनुहुने शोधनायक कवि बालकृष्ण पोखरेलप्रति आभारी छु ।

यस शोधकार्यमा सामग्री सङ्कलनदेखि संशोधन परिमार्जनसम्म महत्वपूर्ण सुभावा र सरसल्लाह प्रदान गर्ने मेरी जीवन सागिनी मञ्जु पन्थ (भण्डारी) प्रति आभारी छु ।

यस शोधकार्यका क्रममा सामग्री सङ्कलन कार्यमा महत्वपूर्ण सहयोग, सल्लाह, सुभावा प्रदान गर्नुहुने मेरा आत्मीय मित्रहरु मधु अर्याल, धर्मराज भण्डारी, निर्मल भुषाल धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

यो कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई यथासक्य शुद्ध टङ्कण गरिदिनुहुने स्टुडेन्ट्स कम्प्युटर सर्भिस सेन्टर, कीर्तिपुर, काठमाडौंका सहदेव महर्जन धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

मिति : २०६४/

केशवराज पन्थ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

आइ.ए.	–	इन्टरमिडिएट अफ आर्टस्
एम्.ए.	–	मास्टर अफ आर्टस्
एम्.एस्सी.	–	मास्टर अफ साइन्स
एस्.एल्.सी.	–	स्कुल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
डा.	–	डाक्टर
दो.सं.	–	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	–	नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान
ने.सं.	–	नेपाल संवत्
प्रा.डा.	–	प्राध्यापक डाक्टर
बि.ए.	–	ब्याचलर अफ आर्टस्
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	–	विक्रम संवत्
स्व.	–	स्वर्गीय
सम्पा.	–	सम्पादन/सम्पादक

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधपरिचय	१-५
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.६ शोधकार्यको औचित्य	४
१.७ शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	५
परिच्छेद दुई : कवि बालकृष्ण पोखरेल र उनको कवितायात्रा	६-११
२.१ कविपरिचय	६
२.२ कवि पोखरेलको कविता-यात्रा	७
परिच्छेद तीन : 'सौरी' खण्डकाव्यको कृतिपरक अध्ययन	१२-४०
३.१ शीर्षक	१२
३.२ कथावस्तु	१३
३.३ पात्रविधान	१७
३.३.१ प्रमुख पात्रहरू	१८
३.३.२ सहायक तथा गौण पात्रहरू	२२
३.४ परिवेशविधान	२५
३.५ उद्देश्य	२८
३.६ प्रतीकयोजना	२९
३.७ अलङ्कारविधान	३२

३.८	छन्द वा लयविधान	३५
३.९	भाषाशैली	३७
३.१०	निष्कर्ष	३८
परिच्छेद चार : कवि पोखरेलका कविताहरूको अध्ययन		४१-१०९
४.१	शान्ति-सेना कवितासङ्ग्रहभित्र सङ्ग्रहित कविताहरू	४१
४.१.१	चिह्नारी (भानुभक्तको)	४१
४.१.२	निभ्दो जीवन-दीप	४४
४.१.३	लाटा बाबा	४७
४.१.४	शान्ति-सेना	५१
४.१.५	मेरा देशका टाटेपाङ्ग्रे आइमाई	५५
४.१.६	मेरो शान्ति	५९
४.१.७	मनपराउनुभन्दा पहिले	६३
४.१.८	प्रेरणा (मोतीरामको जीवनीको)	६५
४.१.९	मैले यौटा आदर्श देखें ?	६९
४.१.१०	बुद्धिकी आमा	७२
४.१.११	मेरो ज्यूनी	७६
४.१.१२	कलाकारलाई	७९
४.२	बालकृष्ण पोखरेलका फुटकर कविताहरूको अध्ययन	८३
४.२.१	उज्यालो भयो	८३
४.२.२	मर्नेबेलामा	८४
४.२.३	सगरमाथाको अन्तिम आदेश-पत्र	८५
४.२.४	छिन्द्रिङ छिन्द्रिङ	८६
४.२.५	छोरीलाई स्कूल पढ्न पठाउँदा	८७
४.२.६	मेरो आकाशमा	८८
४.२.७	सल्ला दिँदैले त्यसै भाँक्रो फिँजाइन्	८९
४.२.८	'श्रीमान् सको उक्ति' कविताको विश्लेषण	९०
४.२.९	न्यानी	९१
४.२.१०	हामी भयङ्कर भूलहरू	९२

४.२.११ अभै नजन्मन्	९३
४.२.१२ हतारमा कसैलाई आमा नतुल्याऊ	९४
४.२.१३ 'इनान्नाको विलाप' कविताको अध्ययन	९४
४.२.१४ चाउचुनको विदाइ	९६
४.२.१५ बघिनी बाघमाथि किन सवार हुन्छे ?	९८
४.२.१६ हजुरबाबु बन्न पाउँदा	९९
४.२.१७ ह्वेल माछाको भाषण कविताको अध्ययन	१००
४.२.१८ गानीमेदे	१०२
४.२.१९ आफ्नै छायासित	१०३
४.२.२० एक अग्रीम कामना	१०४
४.२.२१ कसैले तिम्रो टुप्पी अँठ्यायो भने	१०५
४.२.२२ मलाई सङ्क्रान्ति देऊ	१०६
४.२.२३ अन्योल	१०७
४.२.२४ सन्धि त गर्नु पर्ला	१०८
४.३ निष्कर्ष	१०९
परिच्छेद पाँच : उपसंहार	११०-११३
सन्दर्भग्रन्थसूची	११४-११६

कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन, २०६४

– केशवराज पन्थ

कवि बालकृष्ण पोखरेलका काव्यकृतिको अध्ययन, २०६४

– केशवराज पन्थ